TGAU

CBAC TGAU
Hanes

Cymeradwywyd gan Cymwysterau Cymru

Canllawiau Addysgu: Uned 3 Opsiwn 3.3

Addysgu o 2026
Dyfarnu o 2028

Fersiwn 2 - Chwefror 2025

Nid yw'r cymhwyster hwn a reoleiddir gan Cymwysterau Cymru ar gael i ganolfannau Lloegr.

Yn arbennig i Gymru.
Yn barod i'r byd.

Hoffai CBAC ddiolch i fyfyrwyr ac athrawon Ysgol Uwchradd Fitzalan, Caerdydd ac Ysgol Uwchradd Llanwern, Casnewydd am gymryd rhan yn y gwaith o greu'r cloriau hyn.

Cynnwys

Cyflwyniad....1
Nodau'r Canllawiau Addysgu....1
Ffyrdd ychwanegol y gall CBAC gynnig cymorth:....1
Strwythur y cymhwyster....2
Asesu....3
Crynodeb o'r Asesu....3
Uned 3 Amcanion asesu a phwysoliadau....3
Trosolwg o Uned 3: Opsiwn 3.3....4
Cynllun Dysgu ar gyfer Opsiwn 3.3 Modern Cynnar: Ymerodraeth Songhai, tua 1464-tua 1591....5
Profiadau Dysgu....25
Cyfleoedd i ymgorffori elfennau o'r Cwricwlwm i Gymru....26
Rhestr Termau ar gyfer Opsiwn 3.3 Ymerodraeth Songhai tua 1464 - tua 1591....33

© WJEC CBAC Ltd. 2025

CRYNODEB O'R ADDASIADAU

Fersiwn	Disgrifiad	Rhif y dudalen
2	Addaswyd i, dyfarnu am y tro cyntaf yn Haf 2028	1

Cyflwyniad

Mae CBAC TGAU Hanes wedi'i gymeradwyo gan Cymwysterau Cymru ac mae ar gael i bob canolfan yng Nghymru. Bydd yn cael ei ddyfarnu am y tro cyntaf yn Haf 2028, gan ddefnyddio graddau A* i G.

Nodau'r Canllawiau Addysgu

Prif nod y Canllawiau Addysgu yw cefnogi athrawon wrth iddynt gyflwyno manyleb newydd CBAC TGAU Hanes a chynnig arweiniad ar ofynion y cymhwyster a'r broses asesu. **Ni fwriedir i'r Canllawiau Addysgu fod yn ddogfen gynhwysfawr i gyfeirio ati** ond yn hytrach i gynnig cefnogaeth i athrawon proffesiynol wrth ddatblygu cyrsiau ysgogol a chyffrous sydd wedi'u teilwra i anghenion a sgiliau'r dysgwyr.Mae'r canllawiau'n cynnig gweithgareddau posibl yn yr ystafell ddosbarth a chysylltau i adnoddau digidol defnyddiol (gan gynnwys ein deunyddiau digidol ein hunain, sydd ar gael yn rhad ac am ddim, a rhai o ffynonellau allanol) i roi syniadau ar gyfer gwersi diddorol ac atyniadol.

Ffyrdd ychwanegol y gall CBAC gynnig cymorth:

- deunyddiau asesu enghreifftiol a chynlluniau marcio
- digwyddiadau dysgu proffesiynol
- adroddiadau arholwyr ar bob uned
- y gallu i gysylltu'n uniongyrchol â’r swyddog pwnc
- adnoddau ar-lein am ddim
- Dadansoddi Canlyniadau Arholiadau
- Adolygu Arholiadau Ar-lein.

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Strwythur y cymhwyster

Mae CBAC TGAU Hanes yn cynnwys pedair uned.Rhaid i'r cyfuniad o opsiynau a ddewiswyd ar gyfer Unedau 1, 2 a 3 gynnwys un uned oesoedd canol, un uned fodern gynnar ac un uned fodern.

Yn Uned 4, gall canolfannau ddewis ailadrodd cyfnod amser a astudiwyd yn flaenorol yn Unedau 1, 2 neu 3. **Fodd bynnag, ni ddylai'r testunau a ddewisir ar gyfer eu hastudio yn Uned 4 ailadrodd na gorgyffwrdd â chynnwys unrhyw un o'r unedau eraill a ddewisir.**

Cymhwyster unedol yw hwn ac nid yw'n cynnwys haenau. Nid oes hierarchaeth o ran trefn dysgu'r unedau.

	Teitl yr uned	**Math o Asesiad**	**Pwysoli**
Uned 1	Astudiaeth fanwl o hanes Cymru	Arholiad ysgrifenedig	30%
Uned 2	Astudiaeth fanwl o hanes Ewrop a/neu'r Byd	Asesiad Di-arholiad	20%
Uned 3	Astudiaeth o gyfnod yn hanes y byd	Arholiad ysgrifenedig	30%
Uned 4	Cymdeithas sy'n newid	Asesiad Di-arholiad	20%

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Asesu

Crynodeb o'r Asesu

Uned 3: Astudiaeth o gyfnod yn hanes y byd ***Arholiad ysgrifenedig*: 1 awr** **30% o'r cymhwyster** 60 marc
Bydd dysgwyr yn astudio un o'r chwe thestun hanesyddol canlynol i gynnal astudiaeth eang o gyfnod hanesyddol estynedig. **Yr Oesoedd Canol** **3.1** Y Llychlynwyr, tua 750 - tua 1066 **3.2** Y Croesgadau, tua 1095 - tua 1291 **Modern Cynnar** **3.3** Ymerodraeth Songhai, tua 1464-tua 1591 **3.4** Yr Ymerodraeth Mughal, tua 1526-tua 1707 **Modern** **3.5** Rwsia a'r Undeb Sofietaidd tua 1861 – tua 1953 **3.6** Newidiadau yng nghymdeithas yr Unol Daleithiau tua 1880 – tua 1980 Bydd cwestiynau gorfodol yn asesu pob opsiwn. Bydd y rhain yn canolbwyntio ar wybodaeth hanesyddol am y testun, cysyniadau hanesyddol yr ail drefn a dadansoddi a gwerthuso ffynonellau a dehongliadau hanesyddol.

Uned 3 Amcanion asesu a phwysoliadau

AA1	Dangos gwybodaeth a dealltwriaeth o nodweddion y cyfnodau a astudiwyd	10%
AA2	Cymhwyso gwybodaeth a dealltwriaeth at gysyniadau hanesyddol megis achos a chanlyniad, parhad a newid, tebygrwydd a gwahaniaeth, ac arwyddocâd	10%
AA3	Dadansoddi, gwerthuso neu wneud penderfyniadau ar ddeunydd ffynhonnell, dehongliadau hanesyddol a dadleuon hanesyddol, gan syntheseiddio'r llinynnau hyn lle bo hynny'n briodol	10%

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Trosolwg o Uned 3: Opsiwn 3.3

Astudiaeth o gyfnod yn hanes y byd
(30% o'r cymhwyster)

Diben Uned 3 yw rhoi cipolwg ar gyfnod hanesyddol estynedig gan alluogi dysgwyr i archwilio cysyniadau allweddol. Nod yr opsiwn hwn yw meithrin dealltwriaeth dysgwyr o'r modd y newidiodd ac y datblygodd Ymerodraeth Songhai yn y cyfnod rhwng tua 1464 a thua 1591.

Cyfnod amser	Opsiwn 3.3	
Modern Cynnar	3.3	Ymerodraeth Songhai, tua 1464-tua 1591
	3.3.1	Ymerodraeth gynnar Songhai o dan Linach Sonni
	3.3.2	Rheolaeth Askia Muhammad tua 1493-1
	3.3.3	Oes Aur Songhai yn yr unfed ganrif ar bymtheg
	3.3.4	Bywyd yn Ymerodraeth Songhai yn yr unfed ganrif ar bymtheg
	3.3.5	Dirywiad a chwymp Ymerodraeth Songhai

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Cynllun Dysgu ar gyfer Opsiwn 3.3 Modern Cynnar: Ymerodraeth Songhai, tua 1464-tua 1591

Darperir y cynllun dysgu hwn fel enghraifft ddarluniadol. Ei nod yw rhoi strwythur ac ysbrydoliaeth ond gellir ei addasu er mwyn diwallu anghenion unigryw, dewisiadau a dynameg dosbarthiadau unigol. Caiff athrawon eu hannog i addasu elfennau fel sy'n ofynnol i gyd-fynd â galluoedd a nodau dysgu eu myfyrwyr.

Ar gyfer pob adran o gynnwys yn yr uned hon, mae CBAC hefyd yn darparu adnoddau dysgu cyfunol a threfnwyr gwybodaeth. Gellir dod o hyd i'r rhain yma: https://adnoddau.cbac.co.uk/

3.3 Cefndir: sefydlu teyrnas Songhai yn yr Oesoedd Canol (Mae pob opsiwn yn dechrau gydag adran gefndirol. Bwriad yr adrannau hyn yw rhoi cyd-destun angenrheidiol i ddysgwyr er mwyn iddynt gael mynediad at y testun hanesyddol. **Ni fydd dysgwyr yn cael eu hasesu'n uniongyrchol ar gynnwys yr adrannau cefndirol**).				
Dylai dysgwyr fod yn ymwybodol o:	Gwybodaeth	Gweithgareddau a Chanlyniadau	Adnoddau	Amser a awgrymir (oriau)
• cyd-destun daearyddol, masnachol a chrefyddol Gorllewin Affrica.	Lleoliad Gorllewin Affrica. Pwysigrwydd masnachu i Orllewin Affrica, gan gynnwys y mathau o nwyddau a fasnachwyd. Traddodiad crefyddol, gan gynnwys traddodiadau crefyddol paganaidd Gorllewin Affrica a datblygiad Islam yng Ngorllewin Affrica.	**Gweithgareddau:** Edrychwch ar fap(iau) o Orllewin Affrica i nodi lleoliadau allweddol. Tasg ymchwilio - nodwch nwyddau a fasnachwyd a thraddodiadau crefyddol Gorllewin Affrica. **Canlyniad:** Gall dysgwyr ddangos eu dealltwriaeth o ble oedd Gorllewin Affrica, rhoi sylwadau ar y mathau o nwyddau a fasnachwyd a chrefydd yn yr ardal. **Gweithgaredd uwch:** Crynhowch effaith masnachu ar yr ardal.	**Map(iau):** Cyflwyno'r Deyrnas **Gwefan(nau):** West Africa Kingdoms - BBC Kingdom of Mali Primary Sources **Erthygl(au):** Trade Across the Sahara **Fideo(s):** Mansa Munsa and Islam in Africa - Crash Course World History	1 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

		Canlyniad uwch: Gall dysgwyr wneud cysylltiadau rhwng masnachu a chrefydd yng Ngorllewin Affrica.	What was precolonial West Africa like? **Llyfr(au):** *West African Kingdoms*, Gwerslyfr(au) Astudiaeth Fanwl CA3: OUP, Pennod 1	
• dirywiad Ymerodraeth Mali a tharddiad Ymerodraeth Songhai.	Lleoliad a datblygiad Ymerodraeth Mali. Oes aur Mali o dan Mansa Munsa. Dirywiad Ymerodraeth Mali a tharddiad Ymerodraeth Songhai.	**Gweithgareddau:** • Defnyddiwch fap(iau) i nodi lleoliad Ymerodraeth Mali a Songhai • gwerthuswch bwysigrwydd eu lleoliad yng Ngorllewin Affrica • llinell amser - rhowch ddigwyddiadau allweddol o hanes Ymerodraeth Mali mewn trefn gronolegol • trafodaeth - pam y gwnaeth Ymerodraeth Mali ddirywio? Sut y gwnaeth hyn effeithio ar dwf Ymerodraeth Songhai? **Canlyniad:** Gall dysgwyr ddangos eu bod yn deall pam yr oedd Ymerodraeth Songhai yn llwyddiannus, gan wneud cysylltiadau â dirywiad Ymerodraeth Mali. **Gweithgaredd uwch:** Rhestrwch agweddau cadarnhaol a negyddol dirywiad Ymerodraeth Mali.	**Llyfr(au):** *West African Kingdoms*, gwerslyfr Astudiaeth Fanwl CA3 OUP **Map(iau):** Ymerodraeth Mali **Fideo(s):** History of the Songhai Empire **Podlediad(au):** The Songhay Empire 1450 – 1591 / Historical Association	1 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

		Canlyniad uwch: Gall dysgwyr werthuso effaith dirywiad Ymerodraeth Mali ar Orllewin Affrica.		

© WJEC CBAC Ltd. 2025

<table>
<tr><th colspan="5">3.3.1 Ymerodraeth gynnar Songhai o dan Linach Sonni</th></tr>
<tr><th>Dylai dysgwyr ddeall:</th><th>Gwybodaeth</th><th>Gweithgareddau a Chanlyniadau</th><th>Adnoddau</th><th>Amser a awgrymir (oriau)</th></tr>
<tr><td>Sonni Ali a'i arweinyddiaeth dros Ymerodraeth Songhai, gan gynnwys:
ei linach a'i esgyniad i rym
ei gredoau crefyddol a'i berthynas â'r ysgolheigion Islamaidd.</td><td>Cefndir teuluol Sonni Ali.

Y rhesymau dros gymysgedd Sonni Ali o baganiaeth (hud) ac Islam ac effaith hynny.

Y ffyrdd yr oedd credoau crefyddol Sonni Ali yn wahanol i ysgolheigion Islamaidd.

Y rhesymau pam yr oedd rhai ysgolheigion Mwslimaidd yn feirniadol o Sonni Ali.</td><td>Gweithgareddau:
llinell amser - rhowch ddigwyddiadau allweddol o fywyd Sonni Ali mewn trefn gronolegol
crynhowch gredoau crefyddol Sonni Ali
cymharwch a chyferbynnwch gredoau Sonni Ali ag ysgolheigion Mwslimaidd
trafodaeth - pam yr oedd ysgolheigion Mwslimaidd yn feirniadol o Sonni Ali?
gwaith ffynhonnell - cymharwch a chyferbynnwch safbwyntiau amrywiol Sonni Ali.
Canlyniad:
Gall dysgwyr ddangos eu bod yn deall sut y daeth Sonni Ali i rym a'r ffyrdd yr effeithiodd ei gredoau crefyddol ar ei berthynas ag ysgolheigion Mwslimaidd.

Gweithgaredd uwch:
Aseswch bwysigrwydd credoau crefyddol Sonni Ali ar sefydlu Ymerodraeth Songhai.

Canlyniad uwch:
Gall dysgwyr wneud cysylltiadau rhwng credoau crefyddol Sonni Ali a'i arddull arwain.</td><td>Erthygl(au):
Biography of Sonni Ali, Songhai Monarch

Llyfr(au):
The Songhai Empire, gan Captivating History

The History of Africa: The Quest for Eternal Harmony, Molefi Kete Asante, 2012

Medieval Islamic Civilization: L-Z, Meri a Bacharach, 2004

Songhay, Adeleke Tunde, 1996</td><td>1 awr</td></tr>
</table>

© WJEC CBAC Ltd. 2025

• pwysigrwydd ymgyrchoedd milwrol Sonni Ali, gan gynnwys: • strategaethau a thactegau • cipio Timbuktu (1468) a Djenné (1472) a'u pwysigrwydd.	Datblygiad llynges Sonni Ali a'i heffaith ar ehangiad yr ymerodraeth. Datblygiad byddin broffesiynol. Y digwyddiadau a arweiniodd at gipio Timbuktu a'r cyfnod dilynol. Y digwyddiadau a arweiniodd at gipio Djenne a'r cyfnod dilynol.	**Gweithgareddau:** • crynhowch ddatblygiad llynges Sonni Ali a'i phwysigrwydd • cymharwch a chyferbynnwch bwysigrwydd datblygu'r llynges a'r fyddin • lluniwch adroddiad rhyfel ar gipio Timbuktu o safbwynt y Songhai yn erbyn ysgolheigion Mwslimaidd yn y ddinas • ysgrifennu creadigol - lluniwch naratif person cyntaf yn amlinellu'r digwyddiadau a arweiniodd at gipio Sonni Ali a'r cyfnod dilynol o safbwynt un o drigolion Timbuktu • gan ddefnyddio map(iau) nodwch ehangiad yr ymerodraeth o dan reolaeth Sonni Ali. Labelwch y lleoliadau allweddol a gipiodd Sonni Ali fel Timbuktu a Djenne • cwestiwn ffocws - sut yr arweiniodd rheoli dinasoedd fel Timbuktu at atgyfnerthu ymerodraeth Sonni Ali yn economaidd ac yn ddiwylliannol? **Canlyniad:** Gall dysgwyr ddangos eu bod yn deall y datblygiadau yn y llynges a'r fyddin. Gall dysgwyr werthuso pwysigrwydd cipio Timbuktu a Djenne. **Gweithgaredd uwch:**	**Erthygl(au):** The Songhai Empire: Summary of Sonni Ali's empire expansion - World History Volume 2 **Llyfr(au):** *Timbuktu and the Songhay Empire: Al-Sa'dī's Ta'rīkh Al-Sūdān Down to 1613 and Other Contemporary Documents*, Brill *The Songhai Empire* gan Captivating History *African Kingdoms*, E-lyfr Safon Uwch: OCR	2 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

		A oedd Sonni Ali yn goncwerwr a oedd yn canolbwyntio ar ehangu neu'n adeiladwr ymerodraeth a oedd yn dangos arloesedd ac arweinyddiaeth dda? **Canlyniad uwch:** Gall dysgwyr werthuso pwysigrwydd ymgyrchoedd Sonni Ali i gryfder Ymerodraeth Songhai.		

• natur ac effaith rheolaeth Sonni, gan gynnwys:
  • ei arddull hyblyg wrth arwain a phwysigrwydd cynhwysiant i sefydlogrwydd Ymerodraeth Songhai
  • ei farwolaeth yn 1492 a diwedd Llinach Sonni dan Sonni Baru ym Mrwydr Anfao, 1493.
	Y rhesymau dros arddull arwain Sonni Ali ac effaith hyn.
	
	Y rhesymau dros oddefgarwch Sonni Ali o grefyddau eraill ac effaith hyn.
	
	Y ddadl dros achos marwolaeth Sonni Ali.
	
	Esgyniad Sonni Baru i rym pan fu farw Sonni Ali.
	
	Y rhesymau pam y methodd Sonni Baru gynnal rheolaeth o Ymerodraeth Songhai gan gynnwys diffyg profiad, yr her gan Askia Muhammad (a alwyd yn Muhammad Ture cyn iddo reoli'r Ymerodraeth) a
		Gweithgareddau:
		• crynhowch bolisi cynhwysiant Sonni Ali ac archwiliwch ei effaith ar sefydlogrwydd yr ymerodraeth
		• ysgrifennwch deyrnged i Sonni Ali
		• cyflwynwch ddadl - beth oedd cyflawniad mwyaf Sonni Ali?
		• lluniwch ddogfen neu adroddiad newyddion ar fywyd ac effaith rheolaeth Sonni Ali gan ddefnyddio dulliau digidol. Gellir golygu'r rhain a'u rhannu â'r dosbarth.
		
		Canlyniad:
		Gall dysgwyr ddangos eu bod yn deall dehongliadau amrywiol o Sonni Ali gan gynnwys hanes llafar ac ysgolheigion Mwslimaidd.
		
		Gweithgaredd uwch:
		Rhowch ddigwyddiadau yn rheolaeth Sonni Ali yn eu trefn o'r lleiaf llwyddiannus i'r mwyaf llwyddiannus.
		
		Canlyniad uwch:
			Llyfr(au):
			The Songhai Empire gan Captivating History, Pennod 4
			
			The Royal Kingdoms of Ghana, Mali and Songhay: Life in Medieval Africa, P & M McKissack, 2016
			
			African Kingdoms, E-lyfr Safon Uwch: OCR
			
			Fideo(s):
			Songhai Empire: The Fall of Africas Greatest Empire
				2 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

	digwyddiadau Brwydr Anfao.	Gall dysgwyr werthuso arwyddocâd polisïau a digwyddiadau unigol yn ystod teyrnasiad Sonni Ali.		

© WJEC CBAC Ltd. 2025

3.3.2 Rheolaeth Askia Muhammad tua 1493-1528				
Dylai dysgwyr ddeall:	Gwybodaeth	Gweithgareddau a Chanlyniadau	Adnoddau	Amser a awgrymir (oriau)
• dyfodiad Askia Muhammad gan gynnwys: • ei fywyd cynnar a'i addysg helaeth • ei esgyniad i rym drwy'r rhengoedd.	Cefndir teuluol Askia Muhammad. Addysg gynnar a phrofiad milwrol Askia Muhammad. Y rhesymau pam yr oedd Asia Muhammad yn addas i reoli Ymerodraeth Songhai.	**Gweithgaredd:** • lluniwch CV ar gyfer Askia Muhammad i amlinellu ei addasrwydd i reoli Ymerodraeth Songhai. **Canlyniad:** Gall dysgwyr ddangos bod ganddynt wybodaeth am gefndir Askia Muhammad a gwerthuso ei addasrwydd i arwain. **Gweithgaredd uwch:** Lluniwch linell amser ddigidol o Ymerodraeth Songhai o 1464 i 1493. **Canlyniad uwch:** Gall dysgwyr nodi'r prif ddatblygiadau yn nhwf Ymerodraeth Songhai o 1493 i 1528.	**Fideo(s):** Askia Muhammad and The Songhai Empire Askia Muhammad **Llyfr(au):** *The Songhai Empire,* gan Captivating History, Pennod 5 *African Kingdoms*, E-lyfr Safon Uwch: OCR	1 awr
• rheolaeth Muhammad, gan gynnwys: • dymchwel Sonni Baru • hyrwyddo addysg Islamaidd a chyfraith Sharia.	Y rhesymau pam y diorseddodd Askia Muhammad Sonni Baru. Canlyniadau Askia Muhammad yn diorseddu Sonni Baru. Credoau crefyddol Askia Muhammad.	**Gweithgareddau:** • crynhowch gredoau crefyddol Askia Muhammad a chymharwch nhw â rhai Sonni Ali • ymchwiliwch i agweddau gwahanol ar Gyfraith Sharia a chyflwynwch y canfyddiadau. • cymharwch a chyferbynnwch safbwyntiau ar ddulliau Askia Muhammad o hyrwyddo Islam.	**Gwefan(nau):** Sharia Law - BBC Religions Quranic Verses on Education - Qiratul Quran	2 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

	Y rhesymau dros hyrwyddo addysg Islamaidd. Effaith Cyfraith Sharia ar sefydlogrwydd Ymerodraeth Songhai o dan Askia Muhammad.	**Canlyniad:** Gall dysgwyr esbonio sut y daeth Askia Muhammad i rym a phwysigrwydd Islam i'w ddull o reoli. **Gweithgaredd uwch:** • cyflwynwch ddadl - a oedd Sonni Baru neu Askia Muhammad mewn sefyllfa well i reoli Ymerodraeth Songhai? • gwerthuswch ffynhonnell - archwiliwch ddarnau o Adnodau'r Quran ar Addysg (Qiratul Qu'ran) i ystyried sut y byddai'r rhain wedi dylanwadu ar bolisïau Askia Muhammad. **Canlyniad uwch:** Gall dysgwyr gymharu a chyferbynnu addasrwydd Sonni Ali ac Askia Muhammad i arwain a'u sgiliau.	**Llyfr(au):** *The Songhai Empire,* gan Captivating History, Pennod 5 *Introduction to the History of African Civilization*, C. Magbaily Fyle, 1999 *An Introduction to Islam in the21st Century*, McCloud. Hibbard & Saud, 2013	

• diwygiadau gweinyddol o dan Askia Muhammad, gan gynnwys:
  • newid gwleidyddol a gweinyddol; gan gynnwys gweinyddiaeth wedi'i ganoli, rôl swyddogion allweddol a hyrwyddo meritocratiaeth
  • datblygiadau ym maes trefniadaeth filwrol.
	Y rhesymau dros weinyddiaeth wedi'i ganoli ac effaith hyn ar yr Ymerodraeth Songhai.
	
	Rôl llywodraethwyr penodedig (Faris).
	
	Rôl swyddogion allweddol (llywodraethwyr rhanbarthol, casglwyr treth a swyddogion
		Gweithgaredd:
		• gan ddefnyddio map(iau) nodwch ehangiad yr ymerodraeth o dan reolaeth Askia Muhammad.
		• trafodwch - Pa heriau fyddai Askia Muhammad wedi'u hwynebu wrth reoli ymerodraeth eang ac amrywiol?
		• ysgrifennwch ddisgrifiadau swyddi ar gyfer y system weinyddol newydd.
		
		Canlyniad:
		Gall dysgwyr ddangos gwybodaeth a dealltwriaeth o sut y cynhaliodd Askia
			Llyfr(au):
			African Kingdoms, E-llyfr Safon Uwch: OCR
			
			The Epic of Askia Muhammad, cyfieithwyd by T. Hale
			
			A Social History of Timbuktu, the role of the Muslim Scholars and Notables, Elias N. Saad
				3 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

	milwrol) a'u pwysigrwydd i sefydlogrwydd yr ymerodraeth. Pwysigrwydd meritocratiaeth a sut y cafodd ei gymhwyso i weinyddiaeth Songhai. Diwygiadau milwrol Askia Muhammad a'u heffaith ar gryfder ac ehangiad yr ymerodraeth.	Muhammad reolaeth dros Ymerodraeth Songhai. **Gweithgaredd uwch:** • Gall dysgwyr lunio diagram Venn i gymharu rheolau Sonni Ali ac Askia Muhammad. • ysgrifennwch - Sut y gwnaeth diwygiadau gweinyddol Askia Muhammad gyfrannu at sefydlogrwydd a chryfder yr Ymerodraeth Songhai? **Canlyniad uwch:** Gall dysgwyr feithrin dealltwriaeth fanwl o'r diwygiadau gweinyddol er mwyn asesu eu harwyddocâd.	*Tradition, Culture and Development in Africa*, Ambe J. Njoh, 2006 *Man Know Thyself Volume 1*, Rick Duncan, 2013 *Great Kingdoms of Africa*, John Parker, 2023 **Erthygl(au):** Askia the Great - World History Volume 2 Askia the Great Presided Over an Expanding Empire Askia the Great: Revolt Leader to Powerful Songhai Emperor **Gwedudalen(nau):** Songhai: Lumen Learning	

© WJEC CBAC Ltd. 2025

3.3.3 Oes Aur Songhai yn yr unfed ganrif ar bymtheg				
Dylai dysgwyr ddeall:	Gwybodaeth	Gweithgareddau a Chanlyniadau	Adnoddau	Amser a awgrymir (oriau)

• ffyniant economaidd yr ymerodraeth, gan gynnwys:
  • arwyddocâd y llwybrau masnach ar draws y Sahara, yn economaidd ac yn ddiwylliannol, gan gynnwys y fasnach mewn caethweision
  • pwysigrwydd canolfannau marchnad gan gynnwys Gao, Timbuktu a'r system arian cyfred.
	Lleoliad, pwysigrwydd diwylliannol ac economaidd y llwybrau masnach ar draws y Sahara.
	
	Y rhesymau economaidd dros gaethwasiaeth a'i bwysigrwydd i'r ymerodraeth.
	
	Lleoliad Gao a Timbuktu mewn perthynas â'r llwybrau masnach ar draws y Sahara.
	
	Y mathau o nwyddau a brynwyd ac a werthwyd mewn canolfannau marchnad fel Gao.
	
	Pwysigrwydd canolfannau masnachu a marchnad i ffyniant Ymerodraeth Songhai.
	
	Y system arian cyfred a'i phwysigrwydd i
		Gweithgareddau:
		• gan ddefnyddio map(iau) gall dysgwyr edrych ar y prif lwybrau masnach a sut maent yn cysylltu â dinasoedd allweddol fel Timbuktu a Gao. Bydd dysgwyr yn ystyried pam yr oedd y rhain yn bwysig i'r ymerodraeth.
		• Bydd y dysgwyr yn ymchwilio i un o'r canolfannau marchnad i lunio proffil o'r farchnad gan amlinellu pa nwyddau a fasnachwyd yn y ddinas a sut yr oedd hyn yn cyfrannu at ffyniant yr ymerodraeth
		• gwerthuswch amrywiaeth o ffynonellau sy'n trafod arian cyfred yn Ymerodraeth Songhai a nodwch fanteision cael system arian cyfred safonedig yn yr ymerodraeth.
		
		Canlyniad:
		Gall dysgwyr ddangos gwybodaeth a dealltwriaeth o bwysigrwydd canolfannau marchnad a llwybrau masnach i ffyniant economaidd yr ymerodraeth.
		
		Gweithgareddau uwch
		Ysgrifennwch - Sut y cyfrannodd y llwybrau masnach ar draws y Sahara at
			Llyfr(au):
			African Kingdoms, E-lyfr Safon Uwch: OCR
			
			Timbuktu & the Songhay Empire, John Hunwick, 2003
			
			Slavery and Slaves in Muslim Africa, John Willis, 1985
			
			Gwefan(nau):
			Songhai, African Empire, 15-16th Century
			
			Erthygl(au):
			The causes and effects of trans-Saharan trade
				2 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

	fasnachu yn yr ymerodraeth.	ddatblygiad economaidd a diwylliannol Ymerodraeth Songhai? **Canlyniad uwch:** Gall dysgwyr werthuso effaith y llwybrau masnach ar draws y Sahara ar ffyniant yr ymerodraeth.		

• datblygiadau diwylliannol a deallusol, gan gynnwys:
  • datblygiadau ym maes barddoniaeth, llenyddiaeth a gwyddoniaeth gan gynnwys pwysigrwydd llawysgrifau
  • Timbuktu a Djenné fel canolfannau dysg, gan gynnwys datblygiad llyfrgelloedd.
	Pwysigrwydd diwylliannol barddoniaeth, llenyddiaeth a gwyddoniaeth yn Ymerodraeth Songhai.
	
	Arwyddocâd llawysgrifau.
	
	Rôl Timbuktu a Djenne fel canolfannau dysg, gan gynnwys datblygiad eu llyfrgelloedd.
		Gweithgareddau:
		• gwaith ffynhonnell - edrychwch ar enghreifftiau o lawysgrifau a thrafodwch pam yr oeddent mor bwysig.
		• gwyliwch glipiau fideo am y sefydliadau addysgol amrywiol yn Timbuktu i nodi eu pwysigrwydd
		• cymharwch a chyferbynnwch Timbuktu a Djenne fel canolfannau dysg
		• trafodwch - pam yr oedd dysgu mor bwysig yn Timbuktu a Djenne?
		• crynhowch y prif ddatblygiadau mewn barddoniaeth, llenyddiaeth a gwyddoniaeth.
		
		Canlyniad:
		Gall dysgwyr ystyried dylanwad ac effaith diwylliant a threftadaeth ar bobl Songhai.
		
		Gweithgaredd uwch:
		• darllenwch ddarnau o ddisgrifiad Leo Africanus o Timbuktu. Beth y gallwn ei ddysgu o'r cyfrif hwn am bwysigrwydd Timbuktu i'r ymerodraeth?
			Fideo(s):
			Djinguereber Mosque in Timbuktu, Mali
			
			The Sankoré University of Timbuktu
			
			Sankoré Madrasah
			
			Ahmed Baba - Timbuktu's Famous Scholar
			
			Prif Ffynhonnell/Ffynonellau:
			Leo Africanus description of Timbuktu
				3 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

		Canlyniad uwch: Gall dysgwyr werthuso safbwyntiau Ewropeaid o Timbuktu ac Ymerodraeth Songhai.		

• datblygiadau milwrol o dan linach Askia, gan gynnwys:
  • pwysigrwydd yr ymrwymiad i Islam wrth uno'r fyddin
  • rhannu byddin Songhai yn adrannau, ei harbenigedd a'i phroffesiynoldeb.
	Rôl Islam yn uno byddin Songhai.
	
	Sefydliad milwrol yn cynnwys defnyddio unedau arbenigol fel saethwyr, taflwyr gwaywffyn a milwyr marchog.
	
	Effaith proffesiynoli'r fyddin.
		Gweithgareddau:
		• trafodwch - pam yr oedd byddin gref a threfnus yn bwysig i Ymerodraeth Songhai?
		• rhestrwch fanteision cael byddin broffesiynol
		• crynhowch y prif newidiadau a wnaed i fyddin Songhai yn ystod llinach Askia
		• gwerthuswch ffynhonnell - cyfrif Leo Africanus o fyddin Songhai
		• gwerthuswch bwysigrwydd Islam i'r fyddin.
		
		Canlyniad:
		Gall dysgwyr esbonio a gwerthuso'r prif newidiadau i'r fyddin, gan nodi pwysigrwydd arbenigrwydd.
		
		Gweithgaredd uwch:
		Tasg ddigidol - sut yr helpodd Islam i uno byddin Songhai?
		
		Canlyniad uwch:
		Gall dysgwyr lunio casgliadau am bwysigrwydd Islam yn y fyddin.
			Llyfr(au):
			The Songhai Empire, gan Captivating History, Pennod 5
			
			Gwedudalen(nau):
			The Songhai Empire – Humanities LibreTexts
				3 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

3.3.4 Bywyd yn Ymerodraeth Songhai yn yr unfed ganrif ar bymtheg				
Dylai dysgwyr ddeall:	Gwybodaeth	Gweithgareddau a Chanlyniadau	Adnoddau	Amser a awgrymir (oriau)
• trefniadaeth gymdeithasol Ymerodraeth Songhai, gan gynnwys: • trefnu pobl yn ôl dosbarth cymdeithasol • rôl menywod gan gynnwys gwaith crefft a gwaith crefftus.	Strwythur dosbarth Ymerodraeth Songhai gan gynnwys uchelwyr, gŵyr rhydd, crefftwyr, masnachwyr a chaethweision. Effaith y strwythur dosbarth. Rôl menywod gan gynnwys bywyd domestig, crefftwyr a masnachwyr.	**Gweithgareddau:** • lluniwch gynrychiolaeth ddigidol o strwythur dosbarth Songhai gan ddangos y rolau a'r cyfrifoldebau gwahanol • ymchwiliwch i fath o grefft a ddefnyddiwyd yn Ymerodraeth Songhai • ysgrifennu creadigol - darn o ddyddiadur menyw a oedd yn byw yn Ymerodraeth Songhai • cymharwch a chyferbynnwch rolau dynion a menywod yn yr ymerodraeth. **Canlyniad:** Gall dysgwyr feithrin gwybodaeth a dealltwriaeth o drefniadaeth a diwylliant Songhai. **Gweithgaredd uwch:** Ym mha ffyrdd yr oedd menywod yn cyfrannu at economi Songhai? **Canlyniad uwch:** Gall dysgwyr werthuso pwysigrwydd y strwythur dosbarth.	**Llyfr(au):** *Empires of Medieval West Africa: Ghana, Mali, and Songhay* gan David C. Conrad **Erthygl(au):** Songhai Women: Tradition and Change along the banks of the Niger River Africa's Last Empire: Ancient Songhai Songhai - World Cultures Songhai People - Wikipedia **Delwedd(au):** Menyw Songhai	2 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

• diwylliant pobl Songhai, gan gynnwys: ◦ pwysigrwydd dawns draddodiadol, dillad, celf y corff, cerddoriaeth ac adrodd straeon ◦ digwyddiadau arbennig fel Gŵyl Gani a Gŵyl Askia.	Mathau o ddawns draddodiadol a chynnal diwylliant traddodiadol. Dillad traddodiadol a wisgwyd yn yr ymerodraeth. Y rhesymau dros gelf y corff ac enghreifftiau ohono. Arwyddocâd adrodd straeon a cherddoriaeth i ddiwylliant a thraddodiadau Songhai. Pwysigrwydd Gŵyl Gani a'r ffyrdd y cafodd ei dathlu. Pwysigrwydd Gŵyl Askia a'r ffyrdd y cafodd ei dathlu.	**Gweithgareddau:** • edrychwch ar enghreifftiau modern o ddawns a cherddoriaeth Affricanaidd a thrafodwch - beth yw eu diben? Pam maent mor bwysig i bobl? • edrychwch ar enghreifftiau o gelf corff modern a thrafodwch - Beth yw ei swyddogaeth? Pam y byddai pobl Songhai wedi defnyddio celf corff? • lluniwch fap(iau) meddwl ar ddawns, cerddoriaeth a chelf corff yn Ymerodraeth Songhai • labelwch ddillad traddodiadol • digidol - cymharwch a chyferbynnwch wyliau Askia a Gani • lluniwch bost cyfryngau cymdeithasol ar gyfer gwyliau Askia a Gani. **Canlyniad:** Gall dysgwyr ddangos eu bod yn deall pwysigrwydd traddodiadau, dawns a symbolaeth i bobl a diwylliant Songhai. **Gweithgaredd uwch:** • lluniwch grynodeb digidol o ddiwylliant Songhai, gan nodi'r pwysigrwydd i bobl Songhai. **Canlyniad uwch:** Gall dysgwyr nodi arwyddocâd gweithgareddau diwylliannol Songhai.	**Delwedd(au):** Kora (Offeryn) Penwisg Songhai Dillad Songhai **Fideo(s):** Doundounba, West African Dance The Dazzling Diversity of African Dance - TED West African Traditional Dance African Dance: MALI West African Dance The Songhai Empire: Africa's Age of Gold **Gwedudalen(nau):** African Culture Face and Body Art	2 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

• arwyddocâd caethwasiaeth, gan gynnwys:
  • y rhesymau dros gaethwasiaeth yn yr ymerodraeth fel cipio wrth ryfela neu i dalu dyled
  • sut y defnyddiwyd caethwasiaeth o ran llafur a statws cymdeithasol i'r dosbarthiadau uwch.
	Sut yr aeth pobl yn gaethweision yn Ymerodraeth Songhai gan gynnwys cael eu cipio drwy ryfela ac oherwydd dyledion.
	
	Y rhesymau economaidd pam yr oedd caethweision yn werthfawr.
	
	Statws a hawliau caethweision.
	
	Y defnydd o gaethweision wrth adeiladu Ymerodraeth Songhai.
		Gweithgareddau:
		• trafodaeth - y rhesymau dros gaethwasiaeth yn Ymerodraeth Songhai
		• gan ddefnyddio map(iau) nodwch y llwybrau masnach caethweision ar draws y Sahara
		• lluniwch fap meddwl o'r defnydd a wnaed o gaethweision yn yr ymerodraeth a'u pwysigrwydd economaidd
		• lluniwch byramid cymdeithasol yn dangos hierarchaeth Ymerodraeth Songhai a ble oedd lle caethweision ynddo
		• cyflwynwch ddadl - a oedd caethweision yn hanfodol i lwyddiant Ymerodraeth Songhai?
		
		Canlyniad:
		Gall dysgwyr werthuso effaith caethwasiaeth ar yr ymerodraeth ac ar ei phwysigrwydd economaidd.
		
		Gweithgaredd uwch:
		• gwaith ffynhonnell - gwerthuswch bwysigrwydd caethwasiaeth o gymharu â ffactorau eraill fel y fyddin broffesiynol a rôl crefydd wrth gynnal yr ymerodraeth.
		
		Canlyniad uwch:
		Gall dysgwyr werthuso pwysigrwydd caethweision yn yr ymerodraeth a
			Gwefan(nau):
			The Songhai Empire and Slavery
			
			Erthygl(au):
			Songhai, African Empire 15-16th century
			
			Fideo(s):
			The Songhai Empire: Africa's Age of Gold (section at 22 mins)
				2 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

		phenderfynu ai dyma oedd un o'r rhesymau pwysicaf dros ei llwyddiant.		

© WJEC CBAC Ltd. 2025

3.3.5 Dirywiad a chwymp Ymerodraeth Songhai				
Dylai dysgwyr ddeall:	Gwybodaeth	Gweithgareddau a Chanlyniadau	Adnoddau	Amser a awgrymir (oriau)

• effaith problemau yn yr arweinyddiaeth, gan gynnwys:
  • problemau olyniaeth a wynebwyd ar ôl marwolaeth Askia Daoud
  • pwysigrwydd cystadlaethau rhanbarthol gan gynnwys llywodraethwyr a rheolwyr milwrol.
	Y rhesymau dros farwolaeth Askia Daoud.
	
	Olynwyr posibl Askia Daoud a'r problemau dilynol o ran olyniaeth.
	
	Effaith gelyniaethau rhanbarthol.
	
	Yr ymerodraeth yn gwanhau oherwydd tensiwn ac ansefydlogrwydd.
		Gweithgareddau:
		• trafodaeth - Pam y mae problemau olyniaeth yn codi? Pam yr oedd problemau olyniaeth ar ôl marwolaeth Askia Daould?
		• lluniwch ddiagram i ddangos y gwahaniaethau a'r gelyniaethau rhanbarthol.
		• llinell amser - rhowch broblemau rhanbarthol mewn trefn gronolegol.
		
		Canlyniad:
		Gall dysgwyr grynhoi'r prif broblemau olyniaeth a'u cymharu â'r broblem gelyniaethau rhanbarthol.
		
		Gweithgaredd uwch:
		• rhowch effaith problemau olyniaeth yn nhrefn pwysigrwydd gyda chyfiawnhad.
		
		Canlyniad uwch:
		Gall dysgwyr ystyried safbwyntiau cymheiriaid a haneswyr o ran effaith problemau olyniaeth.
			Fideo(s):
			The Songhai Empire: Africa's Age of Gold
			
			Llyfr(au):
			African Kingdoms, E-lyfr Safon Uwch: OCR
				2 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

• y ffactorau economaidd ac amgylcheddol sy'n effeithio ar lwyddiant yr ymerodraeth, gan gynnwys: • dirywiad y llwybrau masnach • effaith sychder a newyn.	Y rhesymau dros ddirywiad y llwybrau masnach ar draws y Sahara. Effaith sychder ar bobl Songhai a chryfder yr ymerodraeth. Effaith newyn ar bobl Songhai a chryfder yr ymerodraeth.	**Gweithgareddau:** • tasg ymchwil - pam wnaeth y llwybrau masnach ddirywio? • tasg grŵp - ystyriwch effaith sychder ar grwpiau gwahanol yn Ymerodraeth Songhai fel menywod, masnachwyr a ffermwyr • trafodaeth - roedd dirywiad y llwybrau masnach ar draws y Sahara yn bwysicach na phroblemau rhanbarthol yn nirywiad Ymerodraeth Songhai • crynhowch y rhesymau hirdymor dros ddirywiad Ymerodraeth Songhai. **Canlyniad:** Gall dysgwyr gymharu effaith ffactorau amgylcheddol a ffactorau dynol yn achosi dirywiad Ymerodraeth Songhai. **Gweithgaredd uwch:** • lluniwch gynrychiolaeth ddigidol o'r llwybrau masnach, gan ddangos eu dirywiad. **Canlyniad uwch:** Gall dysgwyr feithrin dealltwriaeth fanwl o effaith y llwybrau masnach ar lwyddiant Ymerodraeth Songhai.	**Fideo(s):** The Songhai Empire: Africa's Age of Gold **Llyfr(au):** *Pre-colonial West Africa*, Ibiang Oden Ewa, Journal of the Historical Society of Nigeria, 2017 **Erthygl(au):** West African Kingdoms: Songhay **Gwedudalen(nau):** The Songhai Empire - Humanities LibreTexts	2 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

• bygythiad Moroco a chwymp Ymerodraeth Songhai, gan gynnwys: • Mantais Morocco a Brwydr Tondibi, 1591 • effaith dinistrio Timbuktu a rhannu tiriogaeth Songhai gan ffurfio teyrnasoedd llai.	Rhesymau dros fygythiad Moroco. Y digwyddiadau a arweiniodd at Frwydr Tondibi, yn ystod ac ar ôl y frwydr. Y digwyddiadau a arweiniodd at ddinistrio Timbuktu a'i effaith ar ffyniant Ymerodraeth Songhai. Rhannu Ymerodraeth Songhai yn deyrnasau llai.	**Gweithgareddau:** • trafodwch resymau dros fygythiad Moroco • gwyliwch y clip fideo am Frwydr Tondibi • ysgrifennu creadigol - lluniwch gyfrif o Frwydr Tondibi o safbwynt person cyntaf • edrychwch ar fap(iau) o Ymerodraeth Songhai cyn ac ar ôl Brwydr Tondibi i gyfrifo'r tir a gollwyd. **Canlyniad:** Gall dysgwyr nodi'r ysgogydd ar gyfer cwymp Ymerodraeth Songhai. **Gweithgaredd uwch:** • dylai dysgwyr roi achosion dirywiad Ymerodraeth Songhai yn nhrefn eu pwysigrwydd gyda chyfiawnhad. **Canlyniad uwch:** Gall dysgwyr lunio casgliadau ynghylch pam y cwympodd Ymerodraeth Songhai.	**Erthygl(au):** The Fall of Africa's Greatest Kingdom The Battle of Tondibi : The Moroccan Conquest of the Songhay Empire **Fideo(s):** Songhai vs Morocco: Resistance Against Invasion The Battle of Tondibi: Epic Clash of Empires The Fall of Songhai: The Battle of Tondibi The Songhai Empire: Africa's Age of Gold **Gwedudalen(nau)** 3.3: The Songhai Empire - Humanities LibreTexts **Llyfr(au)** *African Kingdoms*, E-lyfr Safon Uwch: OCR	3 awr

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Profiadau Dysgu

Dylid annog dysgwyr i ystyried y profiadau a'r sgiliau dysgu canlynol i ddatblygu eu dealltwriaeth, gwerthfawrogiad a'u hymwybyddiaeth o gynnwys y testun ymhellach. Mae'r wybodaeth yn y tabl isod yn darparu cyfleoedd i athrawon integreiddio'r profiadau dysgu yn rhan o'u proses o gyflwyno'r pwnc.

Profiad Dysgu	Ymhelaethiad o'r Profiad Dysgu
Cymryd rhan mewn ymweliadau addysgol wyneb yn wyneb neu'n ddigidol	Ymweliad digidol - Fideo(s) o Gonfensiwn Treftadaeth y Byd UNESCO: taith o Timbuktu. https://www.youtube.com/watch?v=j4V-QAzKQ3A Taith ddigidol - Beddrod Askia Muhammad https://whc.unesco.org/en/list/1139/Video(s): Taith ddigidol - Mosg Mawr Djenne. https://www.cyark.org/projects/djenne-mosque/tapestry2
Meithrin empathi, goddefgarwch, cydymdeimlad a chwilfrydedd drwy astudio gwahanol gyd-destunau hanesyddol	Mae'r astudiaeth o bolisïau crefyddol drwy hanes Ymerodraeth Songhai yn galluogi dysgwyr i fyfyrio ar agweddau eraill tuag at oddefgarwch, gan gynnwys hunanfyfyrio.
Cydweithio	Mae cyfleoedd i ddysgwyr feithrin eu dealltwriaeth o safbwyntiau a chynnwys drwy ddadlau, trafod, cyflwyniadau, gwaith pâr a gwaith grŵp.

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Cyfleoedd i ymgorffori elfennau o'r Cwricwlwm i Gymru

Opsiwn 3.3 Modern Cynnar: Ymerodraeth Songhai, tua 1464 – tua 1591

Llinynnau Cwricwlwm i Gymru	
Themâu sy'n trawstorri	
Cyd-destunau Lleol, Cenedlaethol a Rhyngwladol	Mae **Uned 3** yn rhoi chwe phwnc hanesyddol gwahanol sy'n ymwneud â hanes y byd i ganolfannau. Mae'r pynciau dewisol yn rhoi cyfleoedd i wella dealltwriaeth dysgwyr o'r byd a phrofiadau amrywiol y bobloedd. Mae'r opsiynau yn golygu y gellir astudio rhanbarthau a ymyleiddiwyd o'r byd, hanes pobloedd a ddisodlwyd a theyrnasoedd a anghofiwyd, yn enwedig gwledydd deheuol y byd. Mae Opsiwn 3.3 Ymerodraeth Songhai tua 1464 - tua 1591 yn galluogi canolfannau a dysgwyr i archwilio hanes modern cynnar yn Affrica. Bydd dysgwyr yn meithrin dealltwriaeth o ddirywiad Ymerodraeth Mali a thwf Ymerodraeth Songhai drwodd i'w diwedd. Mae'r uned hon yn gwrthdroi'r safbwynt Ewropeaidd traddodiadol nad oedd Affrica wedi'i gwareiddio cyn trefedigaethu.
Addysg Hawliau Dynol ac Amrywiaeth	Mae'r uned hon yn galluogi dysgwyr i ystyried hawliau unigolion mewn ymerodraeth amrywiol sy'n ehangu. Caiff statws a rôl dosbarthiadau, crefyddau a rhywiau gwahanol eu hystyried. Mae'r uned hon yn galluogi dysgwyr i ystyried effaith ymerodraeth sy'n ehangu sy'n cynnwys pobl o sawl crefydd. Caiff polisïau crefyddol eu harchwilio fel cynhwysiant a Chyfraith Sharia. Caiff effaith caethwasiaeth ei hystyried.
Gyrfaoedd a Phrofiadau Cysylltiedig â Byd Gwaith	Gall dysgwyr feithrin dealltwriaeth o waith a gyrfaoedd yn Ymerodraeth Songhai gan gynnwys proffesiynoldeb y fyddin, datblygiad y llynges, rôl swyddogion allweddol a menywod.

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Sgiliau trawsgwricwlaidd - Llythrennedd	
Mae llawer o gyfleoedd i gynnwys Llythrennedd mewn TGAU Hanes. Mae'r cyfleoedd hyn yn cynnwys dadansoddi deunydd ffynhonnell, cyfleoedd ysgrifennu estynedig, datblygu geirfa, dadlau a thrafod. Mae'r cyfleoedd hyn yn bwysig i ddysgwyr oherwydd y byddant yn meithrin sgiliau trawsgwricwlaidd a fydd yn sail i bedwar diben y Cwricwlwm i Gymru, yn ogystal â sgiliau cyfathrebu y gellir eu defnyddio ar draws pynciau gan eu paratoi ar gyfer addysg neu gyflogaeth yn y dyfodol. Isod mae rhai enghreifftiau o'r ffordd y gellid ymgorffori Llythrennedd yn yr addysgu a dysgu ar gyfer TGAU Hanes.	
Gwrando	Caiff dysgwyr y cyfle i asesu cywirdeb a dibynadwyedd deunydd ffynhonnell a rhannu safbwyntiau drwy drafodaeth a dulliau cwestiynu llafar wrth gael eu haddysgu am gynnwys y fanyleb.
	Enghreifftiau
	• Caiff dysgwyr eu hannog i ddadlau ac ymateb i safbwyntiau eraill. • Caiff dysgwyr gyfleoedd i wrando ar bodlediadau a recordiadau i ddatblygu eu geirfa a meithrin eu sgiliau gwrando. • Mae'r defnydd o hanes llafar a chyfweliadau yn meithrin sgiliau gwrando a'r gallu i ymateb i eraill yn briodol. • Caiff dysgwyr y cyfle i rannu ac ymateb i gyflwyniadau gan eu cyfoedion.
Darllen	Caiff dysgwyr y cyfle i ddarllen deunydd ffynhonnell cyfoes ynghyd ag amrywiaeth o ddehongliadau hanesyddol, cyn gwerthuso'r ffynonellau yn feirniadol, dadansoddi eu cynnwys a chymharu a chyferbynnu ffynonellau sy'n canolbwyntio ar y dehongliad a roddir ganddynt o ddigwyddiadau.
	Enghreifftiau
	• Gall dysgwyr ddefnyddio amrywiaeth o dechnegau darllen fel sgimio a sganio neu ddarllen ar gyfer diben. • Darllen darnau o amrywiaeth eang o ffynonellau fel areithiau, erthyglau, darnau o ddyddiaduron, cofnodion hanesyddol a phapurau newydd. • Cymharu a chyferbynnu cynnwys ffynonellau hanesyddol. • Asesu dibynadwyedd a chywirdeb y testun i feithrin y sgìl o ddarllen yn feirniadol.

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Siarad	Caiff dysgwyr y cyfle i feithrin eu dealltwriaeth o safbwyntiau a chynnwys drwy ddadlau, trafod, cyflwyniadau a gwaith grŵp.	
	Enghreifftiau	
	• Dadlau'r rheswm pwysicaf pam y digwyddodd digwyddiad • Gofyn cwestiynau er mwyn egluro a meithrin dealltwriaeth. • Gall dysgwyr feithrin sgiliau siarad drwy waith grŵp a gwaith mewn parau.	
Ysgrifennu	Caiff dysgwyr y cyfle i ddefnyddio amrywiaeth o eirfa pwnc benodol, iaith idiomatig a gallu cyflwyno eu gwaith yn ddigidol. Cânt gyfleoedd hefyd i fyfyrio ar strwythur a chynnwys eu gwaith hysgrifennu.	
	Enghreifftiau	
	• Dangos esiamplau o atebion drwy weithgareddau athro, cyfoedion a hunanasesu. • Caiff dysgwyr y cyfle i ddefnyddio amrywiaeth eang o arddulliau ysgrifennu fel ffurfiol, anffurfiol a pherson cyntaf.	

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Sgiliau trawsgwricwlaidd - Rhifedd	
Mae llawer o gyfleoedd i gynnwys Rhifedd mewn TGAU Hanes, er enghraifft dadansoddi newid yn y boblogaeth, dehongli ystadegau mewn ffynonellau sylfaenol ac eilaidd, dadansoddi graffiau a llinellau amser a mynd i'r afael â chysyniadau fel ymwybyddiaeth gronolegol. Mae'r cyfleoedd hyn yn bwysig i ddysgwyr am eu bod yn eu galluogi i roi digwyddiadau mewn cyd-destun a mesur newid. Gall dysgwyr lunio casgliadau seiliedig ar dystiolaeth sy'n seiliedig ar ystadegau a data rhifiadol. Isod mae rhai enghreifftiau o sut y gellid ymgorffori Rhifedd yn yr addysgu a'r dysgu ar gyfer TGAU Hanes.	
Mae dysgu am geometreg yn ein helpu ni i ddeall siâp, gofod a safle, ac mae dysgu am fesur yn ein helpu i feintioli yn y byd go iawn	Caiff dysgwyr gyfleoedd i ddadansoddi mapiau i ddeall twf a datblygiad ymerodraethau neu gynrychioliad daearyddol o ryfeloedd. **Enghreifftiau** • Gall dysgwyr ddadansoddi mapiau, strwythurau ac arteffactau. • Yna, gall dysgwyr ddadansoddi prosesau rhannu tir a chynllunio trefol. • Ceir cyfleoedd i ddadansoddi strategaethau ac amddiffynfeydd milwrol.
Mae dysgu bod ystadegau yn cynrychioli data a bod tebygolrwydd yn modelu siawns yn ein helpu ni i ddod i gasgliadau ac i wneud penderfyniadau gwybodus	Caiff dysgwyr gyfleoedd i archwilio neu ddadansoddi data a graffiau drwy ddadansoddi ffynonellau. **Enghreifftiau** • Gall dysgwyr ddadansoddi data i lunio casgliadau ar ystadegau fel twf poblogaeth, costau ac ehangu tir. • Gellir dehongli deunydd eilaidd fel graffiau a siartiau. • Ceir cyfleoedd i ddysgwyr greu eu cynrychioliadau rhifyddol eu hunain o'r data a gasglwyd.

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Sgiliau Trawsgwricwlaidd – Cymhwysedd Digidol		
Mae llawer o gyfleoedd i gynnwys Cymhwysedd Digidol mewn TGAU Hanes. Gall dysgwyr ddefnyddio technoleg ddigidol i gael gafael ar amrywiaeth eang o ffynonellau hanesyddol ac i ymchwilio i bwnc hanesyddol. Caiff dysgwyr y cyfle hefyd i feithrin eu sgiliau digidol wrth baratoi a chwblhau eu hasesiadau di-arholiad. Bydd y cyfleoedd hyn yn galluogi dysgwyr i feithrin sgiliau trawsgwricwlaidd sy'n ategu pedwar diben y cwricwlwm, ynghyd â galluogi mynediad pellach i wybodaeth hanesyddol wrth feithrin sgiliau meddwl creadigol ac ymwybyddiaeth foesegol presennol ac ar gyfer y dyfodol. Isod mae rhai enghreifftiau o sut y gellir ymgorffori Cymhwysedd Digidol yn yr addysgu a dysgu ar gyfer TGAU Hanes.		
Dinasyddiaeth	Bydd dysgwyr yn meithrin dealltwriaeth o bwysigrwydd priodoliadau, gan gynnwys defnyddio adnoddau mewn fformatau digidol fel e-lyfrau ac erthyglau ar-lein. Bydd yn ofynnol i ddysgwyr fynd i'r afael â phriodoliadau wrth ddadansoddi eitemau ar gyfer eu hymchwiliad hanesyddol a meddwl yn feirniadol am awduron tystiolaeth ddigidol.	
	Enghraifft	
	Dylid sicrhau bod dysgwyr yn ymwybodol o hawlfraint a llên-ladrad wrth edrych ar dystiolaeth hanesyddol ac wrth ddatblygu a chyflwyno eu dadleuon eu hunain mewn perthynas â phwnc.	
Rhyngweithio a Chydweithio	Gall dysgwyr gydweithio (yn ddigidol) ar dasgau wrth baratoi ar gyfer yr arholiad. Gallai hyn gynnwys asesiadau cyfoedion, ymateb i adborth yr athro neu greu gwaith.	
	Enghraifft	
	Mewn grwpiau, gallai dysgwyr ymchwilio i bwnc er mwyn cyflwyno maes astudiaeth a'i gyflwyno.	
Cynhyrchu	Caiff dysgwyr gyfleoedd i ymchwilio i amrywiaeth o ffynonellau yn ddigidol.	
	Enghraifft	
	• Defnyddio archifau cenedlaethol a rhyngwladol i ddod o hyd i ddeunyddiau sy'n cysylltu â'r maes astudiaeth.	

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Sgiliau Cyfannol	
Creadigrwydd ac Arloesi	Mae llawer o gyfleoedd i gynnwys Creadigrwydd ac Arloesi mewn TGAU [Hanes. Mae'r cyfleoedd hyn yn bwysig i ddysgwyr er mwyn iddynt ymddiddori mwy yn y gwersi a mwynhau dysgu drwy dasgau sy'n eu hysgogi. Caiff dealltwriaeth ddyfnach ei meithrin drwy annog dysgwyr i gymryd rôl weithredol yn eu dysgu.
	Enghreifftiau
	• Bydd dysgwyr yn dangos creadigrwydd wrth ddatblygu ymatebion, mynegi eu barn am faterion hanesyddol perthnasol a gwerthuso ffynonellau a thystiolaeth yn feirniadol mewn asesiadau. • Caiff dysgwyr gyfleoedd i fod yn greadigol ac i arloesi wrth gyflwyno gwybodaeth a chanfyddiadau.
Meddwl yn Feirniadol a Datrys Problemau	Mae llawer o gyfleoedd i gynnwys Meddwl yn Feirniadol a Datrys Problemau mewn TGAU Hanes. Mae'r cyfleoedd hyn yn bwysig i ddysgwyr am eu bod yn datblygu'r gallu i feddwl yn ddadansoddol, ac i gasglu tystiolaeth, myfyrio arni a'i gwerthuso'n feirniadol er mwyn llunio barn wybodus ar amrywiaeth o bynciau. Gellir cymhwyso'r sgìl hwn i senarios bywyd go iawn.
	Enghreifftiau
	• Caiff dysgwyr gyfleoedd i ofyn cwestiynau ystyrlon ar ddeunydd ffynhonnell a dehongliadau hanesyddol, ac i'w gwerthuso fel rhan o'u proses o ddatblygu dadleuon beirniadol perthnasol. • Bydd dysgwyr yn datblygu eu gallu i weld materion o sawl safbwynt. • Drwy astudio parhad a newid dros amser, bydd dysgwyr yn meithrin eu sgiliau datrys problemau y gallant eu cymhwyso yn eu bywydau yn y dyfodol. • Bydd dysgwyr yn gwerthuso ffynonellau a dehongliadau hanesyddol o ran dibynadwyedd, rhagfarn a diben. • Mae meddwl yn feirniadol a datrys problemau yn annog dysgu annibynnol ac yn hyrwyddo'r gallu i ddod i benderfyniadau rhesymol a gwybodus mewn agweddau eraill ar fywyd fel addysg bellach neu waith.

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Cynllunio a Threfnu	Mae llawer o gyfleoedd i gynnwys Cynllunio a Threfnu mewn TGAU Hanes. Mae'r cyfleoedd hyn yn bwysig i ddysgwyr am fod y sgiliau cyfannol hyn yn galluogi dysgwyr i ymgysylltu â'r gorffennol, dadansoddi gwybodaeth a chyfathrebu â'u canfyddiadau, sydd wedyn yn galluogi dysgwyr i wella eu dealltwriaeth academaidd a'u paratoi i gymhwyso gwybodaeth hanesyddol mewn cyd-destunau modern. Isod mae rhai enghreifftiau o sut y gellid ymgorffori Cynllunio a Threfnu yn yr addysgu a'r dysgu ar gyfer TGAU Hanes.
	Enghraifft
	• Caiff dysgwyr gyfleoedd i gynllunio ac yna gwblhau eu hymateb i gwestiwn ymholi.
Effeithiolrwydd Personol	Mae sawl cyfle i gynnwys Effeithiolrwydd Personol mewn TGAU Hanes. Mae'r cyfleoedd hyn yn bwysig i ddysgwyr am eu bod yn datblygu gwydnwch a'r gallu i weithio'n effeithiol. Mae hyn yn helpu i feithrin sgiliau rheoli amser dysgwyr a'r gallu i flaenoriaethu tasgau, gan wella gallu dysgwyr i ddod yn unigolion hyblyg.
	Enghreifftiau
	• Bydd dysgu am bynciau a allai fod yn sensitif yn galluogi dysgwyr i ddatblygu eu deallusrwydd emosiynol a'u hymwybyddiaeth hanesyddol. • Bydd cyfleoedd i gael asesiadau gan gyfoedion, hunanasesiadau ac asesiadau gan athrawon yn annog dysgwyr i ddatblygu strategaethau effeithiol i wella eu gwaith. • Cydweithio ar dasg ymchwil neu gyflwyniad. • Datblygu gwydnwch drwy adolygu ac ailfodelu atebion. • Mae cyfleoedd i ddysgwyr fynegi eu barn am faterion hanesyddol perthnasol, deunyddiau ffynhonnell cyfoes a dehongliadau hanesyddol.

© WJEC CBAC Ltd. 2025

Rhestr Termau ar gyfer Opsiwn 3.3 Ymerodraeth Songhai tua 1464 - tua 1591

Term	Diffiniad
Arbenigo'r Fyddin	Gwelliannau i wneud y fyddin yn fwy effeithiol gan roi rolau wedi'u diffinio i'r bobl.
Llinach Askia	Llinach lywodraethol Ymerodraeth Songhai ar ôl llinach Sonni.
Llinach	Rheolwyr o'r un teulu.
Ymerodraeth	Grŵp o genhedloedd neu bobloedd a reolir gan rywun arall.
Gŵyl Gani	Un o wyliau pwysicaf Songhai, sy'n canolbwyntio ar ddiolchgarwch o'r cynhaeaf drwy gerddoriaeth, adrodd straeon a dawns.
Ymerodraeth Mali	Teyrnas yng ngorllewin Affrica a oedd ar ei hanterth yn y 13eg i'r 16eg ganrif.
Meritocratiaeth	Hyrwyddo unigolion yn seiliedig ar sgiliau a pherfformiad.
Moroco	Gwlad yng ngorllewin Affrica.
Paganiaeth	Credoau ac arferion y tu allan i grefyddau mawr y byd, yn aml yn seiliedig ar natur a defodau.
Afon Niger	Y drydedd afon hiraf yn Affrica sy'n llifo drwy sawl gwlad.
Sahara	Anialwch sy'n cwmpasu gorllewin Affrica.
Cyfraith Sharia	System gyfreithiol yn seiliedig ar egwyddorion Islamaidd.
Llinach Sonni	Llinach lywodraethol Ymerodraeth Songhai o ddiwedd y 14eg ganrif i ddechrau'r 15fed ganrif.
Songhai	Pobl sy'n byw ar hyd afon Niger yn ardaloedd Timbuktu a Gao.

© WJEC CBAC Ltd. 2025